

Tekst jest dostępny na licencji CC BY 4.0 International

DOI: <https://doi.org/10.36280/AFPiFS.2025.4.21>

Ewa Ilczuk*

Uniwersytet Jagielloński

Andrzej Porębski**

Uniwersytet Jagielloński

Wolność debaty akademickiej dla wszystkich czy dla wybranych? Postawy studentów wobec granic wolności słowa nauczycieli akademickich¹

1. Wprowadzenie

Zwykło się przyjmować, że debata akademicka powinna być otwarta na różne światopoglądy, a jej ograniczenia są równoznaczne z ograniczaniem wolności akademickiej, co na poziomie ogólnym będzie się przekładać na niższy poziom działalności naukowej². Jednakże ujęcie traktujące wolność debaty akademickiej jako wartość kluczową, czyniącą uniwersytet miejscem, w którym ścierają się nawet bardzo skrajne stanowiska,

* ORCID: 0000-0001-9103-4000; e-mail: ewa.ilczuk@doctoral.uj.edu.pl

** ORCID: 0000-0003-0856-5500; e-mail: and.porebski@uj.edu.pl

¹ Dziękujemy za pomoc w tworzeniu kwestionariusza oraz zbieraniu odpowiedzi Magdalenie Jungiewicz, Karolinie Kicy, Karolinie Olejarz i Patrykowi Piejko. Dziękujemy również Marcinowi Kocórowi za wsparcie metodologiczne i konsultacje, które pozwoliły uczynić kwestionariusz lepszym. Andrzej Porębski korzysta ze wsparcia stypendialnego Fundacji na rzecz Nauki Polskiej (FNP). Autorzy oświadczają, że nie korzystali z narzędzi generatywnej sztucznej inteligencji na żadnym etapie prac nad artykułem.

² K.E. Whittington, *Academic Freedom and the Scope of Protections for Extramural Speech*, „Academe Magazine” 2019, vol. 105, no. 1, s. 20–25; J. Lackey, *Academic Freedom* [w:] *Academic Freedom*, ed. J. Lackey, Oxford

jest współcześnie na różne sposoby kwestionowane³. Różnorodne praktyki społeczne podejmowane wewnątrz społeczności akademickiej prowadzą do reglamentacji debaty akademickiej w ten sposób, że niektórym osobom utrudnia się zabieranie w niej głosu, np. ze względu na reprezentowany przez nie światopogląd. Współcześnie to, jaki jest właściwy stopień otwartości debaty akademickiej, samo w sobie pozostaje więc polem debaty.

Zauważenie napięć między różnymi podejściami do wolności akademickiej może prowadzić do pytania, gdzie kończy się dopuszczalna debata akademicka zdaniem najliczniejszych członków wspólnoty akademickiej – studentów? Czy postrzegane granice zależą od ich światopoglądu? W artykule staramy się udzielić odpowiedzi na te pytania, korzystając z kwestionariusza stworzonego w celu określenia punitwności względem zachowań i poglądów nauczycieli akademickich.

1.1. Wolność akademicka i debata na jej temat

Można przyjąć, że wolność debaty akademickiej jest składową szerszej idei wolności akademickiej. Mimo braku zgodności co do dokładnej definicji wolności akademickiej większość badaczy zgadza się, że wymaga ona jakiejś formy ochrony⁴. Można wyróżnić następujące przykładowe jej elementy⁵: 1) swoboda wyboru przedmiotu badań, 2) swoboda nauczania, 3) swoboda wypowiedzi na tematy publiczne i angażowania się politycznego, 4) swoboda wyrażania opinii na temat polityki edukacyjnej. Jak precyzuje Zbyszko Melosik, ochrona wszystkich wymienionych aspektów działalności akademickiej powinna polegać na stworzeniu takich warunków, w których realizacja wolności akademickiej nie wiąże się z obawą „instytucjonalnego ukarania” za światopoglądowe tendencje nauczycieli akademickich⁶. Wolność akademicka wynika z uznania szczególnej roli akademii w systemie społecznym i stanowi gwarancję swobody działania nauczycieli akademickich, za której ochroną można formułować różne argumenty, np. wskazujące, że prawdziwe w świetle nauki twierdzenia mogą być dla niektórych środowisk niewygodne i tym samym są zagrożone uciszaniem, a także że instytucjonalne naciski zagrażają idei merytorycznej debaty jako metody rozwiązywania sporów naukowych⁷.

University Press, Oxford 2018, s. 3–22; J. Williams, *Academic Freedom in an Age of Conformity*, Palgrave Macmillan, London 2016, s. 25–55.

³ L.C. Han, J. Price, *Campus Free Speech: A Reference Handbook*, Bloomsbury Publishing USA, New York 2023.

⁴ Zob. np. Z. Melosik, *Wolność akademicka. Konteksty i rekonstrukcje*, „Rocznik Lubuski” 2015, t. 41, nr 2, s. 13; por. S. Fish, *What’s Sauce for One Goose: The Logic of Academic Freedom* [w:] *Academic Freedom and the Inclusive University*, eds. S. Kahn, D. Pavlich, University of British Columbia Press, Vancouver 2001, s. 3–12.

⁵ Zob. American Association of University Professors, *1940 Statement of Principles on Academic Freedom and Tenure*, 1970, <https://www.aaup.org/report/1940-statement-principles-academic-freedom-and-tenure#B11> (dostęp: 2.06.2025).

⁶ Z. Melosik, *Wolność akademicka...*, s. 13; zob. też: W. Stróżewski, *Logos, wartość i miłość*, Znak, Kraków 2013, s. 250.

⁷ Zob. szerzej: K.E. Whittington, *Academic Freedom...*; J. Williams, *Academic Freedom...*, s. 25–55.

Jednakże współcześnie trwa zintensyfikowana debata na temat zakresu ochrony wolności akademickiej oraz wolności słowa w przestrzeni akademickiej⁸. Część badaczy zwraca uwagę na narastający problem ograniczania wolności słowa na uniwersytetach, podczas gdy inni sugerują, że takie obawy są nieuzasadnione. Joanna Williams, opisując groźne jej zdaniem przemiany, jakie zaszły w rozumieniu wolności akademickiej, argumentuje, że współczesnych badaczy charakteryzuje zwrot ku zawężonemu rozumieniu tej idei jako ograniczonej wymaganiami, jakie stawia się profesjonalistom w dziedzinie nauki⁹. Przykładowo, Paul Gibbs argumentuje, przywołując Robina Barrowa, że wolność akademicka nie powinna oznaczać nieskrępowanej wolności słowa, ale wolność do wyrażania, prezentowania czy argumentowania za własnymi тезami „w sposób właściwy dla akademii”¹⁰. Łatwo zauważyć, że definicja taka wprowadza ocenny, wyraźnie nieostry komponent „właściwych standardów”. Zależnie od tego, jak dookreśli się, czym te standardy są, ochrona wolności akademickiej będzie węższa lub szersza. Williams zwraca też uwagę na inne zagrożenia: konformizm badaczy skutkujący unikaniem badania potencjalnie kontrowersyjnych zagadnień oraz odstępianie od prawdy i obiektywności jako celów uprawiania nauki i włączenie ładunku osądów moralnych jako istotnych w procesie naukowym, a przez to wiązanie wolności akademickiej z tożsamością światopoglądową badacza¹¹. Tymczasem Stanley Fish reprezentuje nurt krytyków klasycznego pojmowania wolności akademickiej, twierdząc, że nie stanowi ona obrony przed ortodoksją, lecz – przeciwnie – sama jest uprzywilejowującą niektórych badaczy ortodoksją i wiarą; ortodoksją racjonalnej deliberacji, a wiarą w to, że dzięki racjonalnej deliberacji dotrze się do prawdy¹².

⁸ Zob. np. R. Adekoya, E. Kaufmann, T. Simpson, *Academic Freedom in the UK*, Policy Exchange, London 2020, <https://policyexchange.org.uk/publication/academic-freedom-in-the-uk-2/> (dostęp: 2.06.2025); H. Berghel, *A collapsing academy*, part II: *How cancel culture works on the academy*, „Computer” 2021, vol. 54, issue 10, s. 138–144; L.C. Han, J. Price, *Campus Free Speech...*; T. Karran, K.D. Beiter, L. Mallinson, *Academic freedom in contemporary Britain: A cause for concern?*, „Higher Education Quarterly” 2022, vol. 76, no. 3, s. 563–579, <https://doi.org/10.1111/hequ.12346>; J.G. Pfaus, *The cancer of cancel culture: Spreading “correct” scientific ideologies across North American academia*, „Archives of Sexual Behavior” 2023, vol. 52, no. 1, s. 43–47, <https://doi.org/10.1007/s10508-022-02452-y>. Polemicznie do J.G. Pfausa zob. M. Sterling, N. Armstrong, O. Cheek, A.D. Ménard, *Political views, not science: A response to the recent “cancel culture” special section*, „Archives of Sexual Behavior” 2023, vol. 52, no. 6, s. 2265–2268, <https://doi.org/10.1007/s10508-023-02622-6>.

⁹ J. Williams, *Academic Freedom...*, s. 54.

¹⁰ Ang. *in an appropriately academic manner*; P. Gibbs, *Role virtue ethics and academic ethics: A consideration of academic freedom*, „International Journal of Educational Management” 2013, vol. 27, no. 7, s. 720–729, <https://doi.org/10.1108/IJEM-10-2012-0124>; R. Barrow, *Academic freedom: Its nature, extent and value*, „British Journal of Educational Studies” 2009, vol. 57, no. 2, s. 178–190; zob. też: D. Horowitz, *Indoctrination U. The Left’s War against Academic Freedom*, Encounter Books, New York 2007.

¹¹ J. Williams, *Academic Freedom...*, s. 54; zob. też: C.K. Hooven, *Academic freedom is social justice: Sex, gender, and cancel culture on campus*, „Archives of Sexual Behavior” 2023, vol. 52, no. 1, s. 35–41, <https://doi.org/10.1007/s10508-022-02467-5>.

¹² S. Fish, *What’s Sauce...*, s. 6.

1.2. Kultura unieważniania (*cancel culture*) i jej przejawy w środowisku akademickim

Temat zagrożeń dla wolności akademickiej jest często poruszany w kontekście wydarzeń obserwowanych na zachodnich uniwersytetach i ujmowanych w kategoriach tzw. kultury unieważniania (nazywanej również kulturą anulowania lub wymazywania; ang. *cancel culture*)¹³. Kulturę unieważniania – pojęcie uwikłane w wiele różnych narracji, kontekstów i wydarzeń, a przy tym przez niektórych kwestionowane – można zdefiniować np. jako kolektywne strategie stosowane przez aktywistów, polegające na używaniu presji społecznej celem doprowadzenia do kulturowego ostracyzmu względem podmiotu oskarżanego przez nich o obraźliwe (naganne) słowa lub czyny¹⁴. Współczesna odsłona tak rozumianego unieważniania (tzw. *cancelowania*) realizuje się w dużej mierze w przestrzeni wirtualnej i wykorzystuje możliwość szybkiego mobilizowania dużych grup internetowych komentatorów i aktywistów¹⁵. Często unieważnianie dotyczy osób o wysokiej pozycji społecznej, które z perspektywy unieważniających (*cancelujących*) nie zasługują na swoje przywileje ze względu na prezentowane poglądy czy podejmowane działania, a także osób, których ze względu na ich pozycję najpewniej nie spotka oczekiwana kara. Znanymi przykładami działań w ramach kultury unieważniania jest bojkotowanie pisarki J.K. Rowling za działania w mediach społecznościowych, które zostały ocenione jako transfobiczne czy reżysera Woody'ego Allena w związku z formułowanymi względem niego oskarżeniami o molestowanie¹⁶.

O kulturze unieważniania na uczelniach mówi się najczęściej w kontekście występujących w ostatnich latach sytuacji bojkotu podejmowanego wobec wybranych naukowców ze względu na wyrażane przez nich poglądy, prowadzone badania czy zachowania, które zostały ocenione jako niewłaściwe, np. dyskryminujące¹⁷. Niektóre protesty doprowadziły do odejścia pracownika z uczelni lub do odwoływania wydarzeń

¹³ E. Ng, *Cancel culture: A critical analysis*, Palgrave Macmillan, Cham 2022; P. Norris, *Cancel Culture: Myth or Reality?*, „Political Studies” 2023, vol. 71, no. 1, s. 145–174, <https://doi.org/10.1177/00323217211037023>.

¹⁴ P. Norris, *Cancel Culture...*, s. 148. Szerszy przegląd definicji zob. E. Ng, *Cancel culture...*, s. 5–6; M. Krajewski, *Cancel culture: unieważniając unieważnianie*, „Przegląd Socjologiczny” 2022, t. 71, nr 1, s. 186–188. Krytycznie na temat pojęcia i narracji kultury unieważniania: A. Daub, *The cancel culture panic*, Stanford University Press, Stanford 2024.

¹⁵ G. Bouvier, D. Machin, *What gets lost in Twitter 'cancel culture' hashtags? Calling out racists reveals some limitations of social justice campaigns*, „Discourse & Society” 2021, vol. 32, no. 3, s. 307–327, <https://doi.org/10.1177/0957926520977215>; J.L. Broder, *Complex Dynamics of Cancel Culture in the Media* [w:] *Handbook of Media Psychology*, eds. G.J. Rich, V.K. Kumar, F.H. Farley, Springer, Cham 2024, s. 243–257, https://doi.org/10.1007/978-3-031-56537-3_17; E. Ng, *No Grand Pronouncements Here...: Reflections on Cancel Culture and Digital Media Participation*, „Television & New Media” 2020, vol. 21, no. 6, s. 621–627, <https://doi.org/10.1177/1527476420918828>.

¹⁶ Na temat tych i innych przykładów zob. J.A. Custer, *Cancel Culture and Censorship Effects Before and After the Introduction of Social Media*, „University of Detroit Mercy Law Review” 2024, vol. 102, no. 1, s. 61–78; zob. też: E. Ng, *Cancel culture...*; J. Kim, *Calling out Feminists: Antifeminist Hijacking of Cancel Culture in South Korea*, „Television & New Media” 2025, vol. 26, issue 1, s. 88–103, <https://doi.org/10.1177/15274764241277471>.

¹⁷ H. Berghel, *A collapsing academy...*

z jego udziałem. Przykładem może być rezygnacja dziekan kalifornijskiej uczelni ze stanowiska w związku z intensywnym bojkotem jej osoby po tym, gdy w e-mailu o wspierającym wydźwięku użyła nietaktownego zwrotu wobec latynoskiej studentki skarżącej się na poczucie wykluczenia, za co dziekan później przeprosiła¹⁸. W kontekście polskim przykładem może być sprawa Magdaleny Grzyb, kryminolożki z Uniwersytetu Jagiellońskiego, którą zaproszono do wygłoszenia wykładu dotyczącego przestępstw wobec kobiet¹⁹. Wydarzenie zostało zbojkotowane przez grupę studentów ze względu na przypisywane prelegentce poglądy transfobiczne, co poskutkowało odwołaniem jej udziału przez organizatorów, a następnie otwartym konfliktem bojkotujących z rektorem, który opowiedział się za utrzymaniem wydarzenia.

Raport organizacji Foundation for Individuals Rights and Expression z 2022 r.²⁰, prezentujący badania przeprowadzone w USA, wykazał, że 52% badanych pracowników akademickich obawia się utraty pracy lub reputacji w wyniku niezrozumienia lub wyjęcia z kontekstu tego, co robią lub mówią. Odsetek pracowników deklarujących skłonność do stosowania jakiejś formy autocenzury wahał się między 25% (w publikacjach akademickich) a 45% (w mediach społecznościowych). Co interesujące, omawiane badanie pokazało też, że studenci są systematycznie bardziej niż pracownicy akademicy skłonni do działań uciszających czy unieważniających.

1.3. Teoria kongruencji w kontekście kultury unieważniania

Pewien wgląd teoretyczny w dynamikę zjawisk związanych z ograniczaniem wolności akademickiej (a także częściowo samej kultury unieważniania) na uczelniach wyższych zapewnia teoria kongruencji autorstwa Pippy Norris. Bazuje ona na klasycznej koncepcji „spirali milczenia” (ang. *spiral of silence*)²¹ i zwróceniu uwagi, że uniwersalnie występujące – mające miejsce w różnych kulturach, czasach i grupach – tendencje i mechanizmy grupowe będą skutkować wyciszaniem (niekoniecznie świadomym i aktywnym) poglądów będących w mniejszości w danej grupie społecznej²². Zgodnie z teorią kongruencji percepcja nasilania się zjawisk kojarzonych z kulturą unieważniania na

¹⁸ V. Cavaliere, *California college dean resigns after students protest bias*, „The Reuters”, 13 November 2015, <https://www.reuters.com/article/business/california-college-dean-resigns-after-students-protest-bias-idUSL1N13808Z/> (dostęp: 2.06.2025).

¹⁹ A. Pitoń, *Wykład kryminolożki na UJ odwołany. Studenci: „Nie wyrażamy zgody na transfobie”. Wykładowczyni: „Hej! transaktywistów”*, „Gazeta Wyborcza”, 2.12.2021, <https://krakow.wyborcza.pl/krakow/7,44425,27863891,wyklad-dr-magdaleny-grzyb-na-uj-odwolany-studenci-nie-wyrazamy.html> (dostęp: 2.06.2025).

²⁰ N. Honeycutt, S.T. Stevens, E. Kaufmann, *The Academic Mind in 2022: What Faculty Think About Free Expression and Academic Freedom on Campus*, The Foundation for Individual Rights and Expression 2022, <https://www.thefire.org/research-learn/academic-mind-2022-what-faculty-think-about-free-expression-and-academic-freedom> (dostęp: 2.06.2025).

²¹ E. Noelle-Neumann, *The Spiral of Silence: A Theory of Public Opinion*, „Journal of Communication” 1974, vol. 24, no. 2, s. 43–51, <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1974.tb00367.x>.

²² P. Norris, *Cancel Culture...*

uczelniach wyższych²³ zależy od zgodności między poglądami nauczyciela akademickiego, który wypowiada się na temat sytuacji w środowisku akademickim, i poglądami dominującymi w jego środowisku. Omawiana koncepcja akcentuje uniwersalność i w pewnym stopniu pozapolityczność tendencji do uciszania. Z danych empirycznych wynika, że grupy znajdujące się w światopoglądowej mniejszości są najbardziej zaniepokojone postępującą reglamentacją debaty akademickiej. Innymi słowy, w zależności od dominującej kultury światopoglądowej zmienia się charakterystyka grupy krytycznie oceniającej stan wolności debaty akademickiej: poczucie bycia uciszanym w największym stopniu deklarują prawicowi nauczyciele akademicy w otoczeniu lewicowym oraz lewicowi w otoczeniu prawicowym²⁴. Warto zauważyć, że teoria kongruencji, bazując na koncepcji spirali milczenia, rozszerza definicję kultury unieważniania, którą ma opisywać. Teoria obejmuje w tym ujęciu nie tylko „aktywny bojkot aktywistów”, ale też inne wymiary szeroko pojmowanej kultury niesprzyjającej swobodnemu wyrażaniu poglądów.

Podczas gdy kultura unieważniania na uczelniach jest kojarzona z tendencjami do uciszania i bojkotowania myśli prawicowej, badania na temat przekonań i postaw zdają się sugerować, że to właśnie osoby liberalne i lewicowe powinny cechować się wyższym poziomem tolerancji i otwartości na różnorodność poglądów²⁵. Rozważania prowadzone w ramach teorii kongruencji mogą sugerować, że jakaś forma skłonności do uciszania przeciwnych poglądów będących w mniejszości jest uniwersalna, a przynajmniej uniwersalnie odczuwana. Jeśli tak, to powodem częstszego uciszania myśli prawicowej w ramach kultury unieważniania (opisywanej prawie wyłącznie w kontekście społeczeństwa zachodniego) byłaby raczej lewicowa specyfika środowiska akademickiego na zachodnich uniwersytetach²⁶ niż szczególne cechy światopoglądu lewicowego²⁷. Podobnych intuicji dostarcza badanie Elle Diether wraz z zespołem, które wykazało, że preferencje partyjne silnie wpływają na ocenę słuszności działań

²³ Norris w swoim badaniu prosiła o ocenienie trzech aspektów życia akademickiego pod kątem tego, czy uległy pogorszeniu, poprawie, czy pozostały niezmienione. Ocenianymi aspektami były: 1) szacunek dla otwartej debaty obejmującej różne perspektywy, 2) presja na bycie „poprawnym politycznie”, 3) wolność akademicka w obszarach nauczania i prowadzenia badań; zob. *ibidem*, s. 159.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ C.G. Sibley, J. Duckitt, *Personality and prejudice: A meta-analysis and theoretical review*, „Personality and Social Psychology Review” 2008, vol. 12, no. 3, s. 248–279, <https://doi.org/10.1177/1088868308319226>.

²⁶ Zob. N. Gross, E. Fosse, *Why are professors liberal?*, „Theory and Society” 2012, vol. 41, s. 127–168, <https://doi.org/10.1007/s11186-012-9163-y>; J.A. Shields, J.M. Dunn Sr, *Passing on the right: Conservative professors in the progressive University*, Oxford University Press, New York 2016; zob. też: M. Mazzini, „Nie trzeba głosować na Trumpa, żeby wiedzieć, że to prawda”. Dlaczego Amerykanie kibicują czystce na uniwersytetach, „Gazeta Wyborcza”, 26.03.2025, <https://wyborcza.pl/magazyn/7,124059,31794314,nie-trzeba-glosowac-na-trumpa-ze-by-wiedziec-ze-to-prawda.html> (dostęp: 2.06.2025).

²⁷ Na przykład w konserwatywnym społeczeństwie Korei Południowej rozpoznaje się intensywne praktyki unieważniania osób wyrażających myśl lewicową, zob. J. Kim, *Calling out Feminists...*

unieważniających²⁸. Badani Amerykanie częściej wyrażali wsparcie dla fikcyjnego obywatela rozważającego ukaranie przykładowej osoby, jeśli obywatel ten miał tę samą identyfikację partyjną (był republikaninem lub demokratą) co oni sami, a osoba karana – przeciwną; w odwrotnych sytuacjach badani byli bardziej krytyczni wobec obywatela karzącego.

1.4. Prezentowane badanie

Prezentowane w niniejszym artykule badanie stanowi wedle naszej wiedzy pierwszą w polskim kontekście próbę odniesienia się do zjawiska ograniczania wolności debaty akademickiej poprzez poznanie perspektywy studentów i uwzględnienie roli ich światopoglądu. Jesteśmy zdania, że jednym z adekwatnych sposobów badania ryzyka dla wolności wypowiedzi na uczelniach wyższych jest analiza poziomu punitowności studentów wobec potencjalnie kontrowersyjnych działań podejmowanych przez nauczycieli akademickich. Punitowność odnosi się do stosunku wobec wymierzania (dolegliwych) kar²⁹. Punitowność wykazywana przez studentów opisuje więc to, w jakim stopniu byliby oni skłonni postulować stosowanie sankcji względem nauczycieli akademickich, gdy ci ostatni zachowują się w sposób odbierany jako nieakceptowalny. W kontekście opisywanego badania odnosimy się do punitowności w szerokim sensie, ponieważ kary będą w nim rozumiane jako sankcje nieformalne lub dyscyplinarne, a nie sankcje prawnekarne.

Przyjmujemy tym samym założenie, że choć sam w sobie pogląd, iż jakieś zachowanie zasługuje na karę, nie musi jeszcze prowadzić do aktywnego działania, to osoby o wyższej punitowności będą przeciętnie bardziej skłonne aktywnie postulować ukaranie lub na nie przyzwalać, a zbiorowości skupiające osoby o wyższej punitowności częściej będą tłumiły poglądy, z którymi się nie zgadzają. Poglądy i postawy stanowią bowiem korelat – a niekiedy przyczynę – zgodnych z owymi poglądami działań, a także współtworzą ogólny „klimat” uczelni – sprzyjający swobodnemu wyrażaniu poglądów albo utrudniający je.

Mając na względzie powyższe założenia, można sprecyzować cele prezentowanego badania jako: 1) oszacowanie stopnia punitowności studentów ujawniającego się w ich kontakcie z uproszczonymi scenariuszami zawierającymi potencjalnie kontrowersyjne działania nauczycieli akademickich, a także 2) zbadanie relacji między tymi intuicjami a światopoglądem oceniających studentów.

²⁸ E. Diether, S. Yi, L.P. Argyle, E.C. Busby, *The Political Psychology of Cancel Culture: Value Framing or Group Identity?*, „Political Research Quarterly” 2024, vol. 77, no. 4, s. 1130–1145, <https://doi.org/10.1177/10659129241261374>.

²⁹ Jest to ujęcie punitowności na tzw. mikropoziomie, zob. P. Ostaszewski, A. Uhl, K. Witkowska-Rozpara, D. Woźniakowska, *Punitiveness of society and criminal policy in six Central European countries*, „European Journal of Criminology” 2024, vol. 21, no. 6, s. 931, <https://doi.org/10.1177/14773708241260153>.

2. Metody badawcze

2.1. Narzędzie – charakterystyka kwestionariusza ankiety

W badaniu zastosowano narzędzie w postaci kwestionariusza ankiety, które składało się z trzech głównych części: 1) autorskiej skali punitivności akademickiej, 2) pytań dotyczących światopoglądu, 3) metryczki.

Ad 1) Autorska skala punitivności akademickiej: pierwsza i główna część kwestionariusza, której celem było określenie tendencji do potępienia lub karania nauczycieli akademickich za różne ich postawy reprezentowane wewnątrz uczelni i poza nią.

Wstęp do kwestionariusza brzmiał:

Zostanie Ci przedstawione kilkanaście krótkich historyjek związanych z działalnością w przestrzeni uniwersyteckiej. Sytuacje te mogą budzić pewne wątpliwości etyczne lub kontrowersje albo nie budzić ich wcale. Ciekawi nas Twoja opinia w tej kwestii. Oceń zgodnie ze swoimi przekonaniem, która reakcja na daną sytuację będzie najwłaściwsza. Ankieta jest w pełni anonimowa. Nie sugeruj się kolejnością historii – jest losowa.

Następnie badanym prezentowano 16 pozycji kwestionariusza zgrupowanych w dwie podskale:

- a) Podskala punitivności wewnątrzakademickiej (PWA) – obejmująca 10 pozycji w postaci ocenianych przez badanych historii, powstałych według schematu: *[Osoba X] wykonała w przestrzeni uczelnianej [aktywność Y].*

Możliwe odpowiedzi – oceny sytuacji – to (w nawiasach kwadratowych podano wartość odpowiedzi po zakodowaniu, odpowiadającą poziomowi akceptacji zachowania, niewyświetlaną w kwestionariuszu):

- [4] Nie zrobił/a nic złego.
- [3] Zrobił/a coś złego, ale nie powinno się wyciągać żadnych konsekwencji.
- [2] Zrobił/a coś złego i powinno się wyciągnąć lekkie konsekwencje (np. nieoficjalne upomnienie przez przełożonego).
- [1] Zrobił/a coś złego i powinno się wyciągnąć umiarkowane konsekwencje (np. nagana lub obniżenie wynagrodzenia).
- [0] Zrobił/a coś złego i powinno się wyciągnąć surowe konsekwencje służbowe (np. zwolnienie lub wydalenie z zawodu).

- b) Podskala punitivności wobec poglądów (PWP) – obejmująca 6 pozycji w postaci ocenianych przez badanych historii, powstałych według schematu: *[Osoba X] reprezentująca [pogląd Y] została zaproszona na uczelnię, aby wykonać [działanie Z].*

Możliwe odpowiedzi – oceny sytuacji – to:

- [4] Jego/jej poglądy są akceptowalne w społeczności akademickiej.
- [3] Jego/jej poglądy są nieakceptowalne w społeczności akademickiej, ale nie powinno się wyciągać żadnych konsekwencji z tego powodu.

[2] Jego/jej poglądy są nieakceptowalne w społeczności akademickiej i dlatego powinno się wyciągnąć łagodne konsekwencje (np. upomnienie).

[1] Jego/jej poglądy są nieakceptowalne w społeczności akademickiej i dlatego powinno się np. odwołać to wydarzenie.

[0] Jego/jej poglądy są nieakceptowalne w społeczności akademickiej i dlatego nie powinien/na w żaden sposób działać w przestrzeni akademickiej.

Osoba X – w części opisu charakteryzującej osobę posłużono się różnorodnymi nazwami nauczycieli akademickich, zróżnicowanymi także płciowo, takimi jak „pani profesor”, „profesor”, „profesorka”, „prowadzący”, „prowadząca” itd., aby zrównoważyć obecność osób różnych płci i stopni w historiach, ograniczając tym samym możliwość systematycznego wpływu takich czynników na odpowiedzi respondentów.

Aktywność lub pogląd Y – kluczowy czynnik manipulowany w pozycjach; przykłady opracowano tak, aby reprezentowały poglądy kojarzone z lewicowymi (np. wyrażanie poparcia dla legalności aborcji) lub prawicowymi (np. wyrażanie poparcia dla tradycyjnego modelu rodziny). Zarówno prawicowe, jak i lewicowe przykłady zyskały po 4 pozycje w PWA oraz po 3 pozycje w PWP – łącznie po 7 pozycji. Te pozycje będą dalej w uproszczeniu nazywane „historiami lewicowymi” i „historiami prawicowymi”. Dodatkowo w kwestionariuszu uwzględniono 2 pozycje zawierające aktywności trudne do przypisania jakiegokolwiek orientacji światopoglądowej, o raczej sprawozdawczym niż normatywnym charakterze (np. wygłoszenie opinii o skutecznym działaniu polskiej służby zdrowia), dalej nazywane „historiami neutralnymi”.

Działanie Z – przykłady opracowano tak, aby były one jak najbardziej neutralne (np. przeprowadzenie zajęć na uczelni, realizacja warsztatów na temat literatury włoskiej). Tym samym w PWP jedynym nośnikiem kontrowersyjnych zachowań było stanowisko Y prezentowane przez osobę X, podczas gdy działanie Z nie było samoistnym przedmiotem kontrowersji.

Ad 2) Pytania dotyczące światopoglądu: druga część kwestionariusza była ukierunkowana na subiektywne oraz częściowo zobiektywizowane ustalenie wybranych cech światopoglądu. Ta część uwzględniała kilka elementów:

- a) Skala orientacji światopoglądowej – choć w narzędziu umieszczono pytanie samoopisowe o orientację światopoglądową, to zdecydowano się również na zastosowanie szerszego repertuaru pytań o tę kwestię. Rozważania i badania na temat lewicowości i prawicowości wskazują, że chociaż podział lewica – prawica jest zrozumiały, przydatny i często wykorzystywany w badaniach³⁰, to jest jednocześnie podziałem uproszczonym, który nie reprezentuje w wystarczająco zbliżonym stopniu poglądów na kwestie gospodarcze i obyczajowe³¹.

³⁰ T. Szawiel, *Podział na lewicę i prawicę w Polsce po 1989 roku – jego sens i trwałość* [w:] *System partyjny i zachowania wyborcze*, red. R. Markowski, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2002, s. 177–216.

³¹ K. Skarżyńska, K. Henne, *Lewicowość – prawicowość autoidentyfikacji politycznych a przekonania i kapitał społeczny – perspektywa psychologii politycznej*, „Studia Socjologiczne” 2011, nr 2(201), s. 85–108.

W związku z tym zastosowano dodatkowy zestaw 6 twierdzeń (3 „lewicowe” i 3 „prawicowe”), do których badani ustosunkowali się na siedmiostopniowej skali (1 – zdecydowanie się nie zgadzam; 7 – zdecydowanie się zgadzam).

- b) Pytanie samoopisowe o orientację światopoglądową: *Gdzie umieścić(a)byś swoje poglądy na skali od 0 do 10, na której 0 oznacza lewicę, a 10 prawicę?*
- c) Pytanie o deklarowaną wartość przypisywaną wolności słowa: *Jak ważna jest dla Ciebie wolność wyrażania poglądów?* Uczestnicy odpowiadali na skali od 0 do 10.

Ad 3) Metryczka: zawierała pytania o płeć, rok urodzenia, kierunek studiów i miejscowość pochodzenia.

2.2. Sposób opracowywania kwestionariusza

Kluczową częścią kwestionariusza były opisy sytuacji, w których nauczyciel akademicki wyraża określony pogląd. W związku z tym zastosowano procedury nakierowane na uzyskanie takich przykładów sytuacji, które można uznać za możliwie najbardziej zobiektywizowane reprezentacje określonych światopoglądów – lewicowego i prawicowego. Przygotowano pulę kilkunastu przykładowych historii opisujących zachowania nauczycieli akademickich, która zawierała przejawy poglądów lewicowych i prawicowych (umiarkowanych i bardziej skrajnych), a także przykłady możliwie neutralne światopoglądowo. Historie były następnie dyskutowane i precyzowane w gronie 6 badaczy, a w dalszej kolejności testowane w ślepej procedurze z udziałem kompetentnego sędziego. Sędzia nie był informowany o kategorii światopoglądowej, do której zdaniem twórców należy dana historia i decydował samodzielnie o jej przynależności. Rozbieżności występowały jedynie w zakresie tego, czy opis powinien przynależeć do kategorii „umiarkowanej” czy „skrajnej”. W konsekwencji historie zostały odpowiednio zmodyfikowane. Ostatecznie w ramach PWA znalazło się 10 opisów aktywności – po 4 dla lewicowych i prawicowych (po 2 skrajne i 2 umiarkowane) oraz 2 neutralne światopoglądowo. W ramach PWP znalazło się 6 opisów: 3 zaklasyfikowane jako lewicowe i 3 jako prawicowe³².

Przed etapem zbierania odpowiedzi został przeprowadzony pilotaż ankiety. Wzięło w nim udział 9 osób, które wypełniły kwestionariusz i oceniły czytelność, zrozumiałość i jednoznaczność kwestionariusza. Zebrane uwagi poskutkowały doprecyzowaniem niektórych pozycji narzędzia oraz formatu odpowiedzi.

³² Pełne narzędzie można znaleźć w suplemencie: E. Ilczuk, A. Porębski, *Suplement do artykułu „Wolność debaty akademickiej dla wszystkich czy dla wybranych? Postawy studentów wobec granic wolności słowa nauczycieli akademickich”*, ResearchGate, dostępnym pod linkiem: <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.27144.48646>.

2.3. Założenia analizy statystycznej

Przeprowadzona analiza statystyczna uwzględniała trzy główne etapy: określenie statystyk opisowych, modelowanie statystyczne wraz z testowaniem istotności (analiza modeli liniowych) oraz dodatkowe analizy odporności wyników. Zmiennymi zależnymi były: 1) *Akceptacja* – średnia z zakodowanych liczbowo (od [0] do [4]) odpowiedzi na wszystkie 16 pozycji kwestionariusza – oraz 2) *Akceptacja lewicowości* i 3) *Akceptacja prawicowości* – utworzone jako średnie z odpowiedzi na 7 pozycji kwestionariusza prezentujących lewicowe lub prawicowe historie. Główną zmienną niezależną był światopogląd, który w modelach regresji liniowej wprowadzono jako liniowy predyktor na skali jedenastopunktowej, a w analizie wariancji (ANOVA) jako zmienną trzykategorialną: lewica (odpowiedzi 0–3), centrum (odpowiedzi 4–6), prawica (odpowiedzi 7–10). W modelach regresji dodatkową zmienną niezależną była deklarowana ważność wolności wyrażania poglądów, a zmiennymi kontrolowanymi były także płeć i wiek respondenta. W pytaniu o deklarowaną ważność wolności wyrażania poglądów (w skali od 0 do 10) tylko 3,5% odpowiedzi było mniejsze niż 5, dlatego zmienną tę zmodyfikowano, łącząc odpowiedzi 6 i mniejsze do zbiorczej kategorii i przeskalowano na zakres od 0 do 4.

Analizę wykonano w środowisku *R* (wersja 4.4.0)³³ wraz z pakietami *readr*, *tidyr*, *dplyr*, *ggplot2*³⁴, *ordinal*³⁵ i *emmeans*³⁶ oraz w programie JASP (wersja 0.19.3)³⁷.

3. Wyniki

3.1. Charakterystyka próby

Badanie zrealizowano w maju i czerwcu 2022 r. poprzez udostępnianie linku do kwestionariusza Google Forms na różnorodnych grupach studenckich i młodzieżowych na portalu Facebook. W procesie rekrutacji uwzględniono potencjalne ryzyko uzyskania zaledwie jednorodnej próby i przeciwdziałano mu poprzez rozpowszechnienie ogłoszenia wśród grup o różnorodnym profilu członków i zrzeszających studentów różnych uczelni. Dobór próby miał więc charakter nielosowy, co stanowi ograniczenie prezentowanego badania i nakazuje interpretować wyniki z ostrożnością. Kryteriami włączenia do badania były: 1) bycie studentem lub absolwentem studiów wyższych

³³ R Core Team, *R: A Language and Environment for Statistical Computing*, R Foundation for Statistical Computing, Vienna 2024, <https://www.R-project.org/> (dostęp: 2.06.2025).

³⁴ Pakiety *readr*, *tidyr*, *dplyr*, *ggplot2* są częścią środowiska *tidyverse*; H. Wickham et al., *Welcome to the tidyverse*, „Journal of Open Source Software” 2019, vol. 4, no. 43, 1686, <https://doi.org/10.21105/joss.01686>.

³⁵ R. Christensen, *ordinal: Regression Models for Ordinal Data*, R package version 2023.12-4.1, „CRAN” 2023, <https://CRAN.R-project.org/package=ordinal> (dostęp: 2.06.2025).

³⁶ R. Lenth, *emmeans: Estimated Marginal Means, aka Least-Squares Means*, R package version 1.10.2, „CRAN” 2024, <https://CRAN.R-project.org/package=emmeans> (dostęp: 2.06.2025).

³⁷ JASP Team, *JASP, version 0.19.3*, 2025, <https://jasp-stats.org/> (dostęp: 2.06.2025).

oraz 2) urodzenie się w roku 1990 lub późniejszym (co gwarantowało pozostawanie studentem w trakcie badania lub ukończenie studiów co najwyżej kilka lat wcześniej). W badaniu wzięły udział 124 osoby, 9 osób zostało wykluczonych z próby ze względu na niespełnienie kryteriów włączenia.

Wśród uwzględnionych 115 osób znalazło się 34 (29,6%) mężczyzn i 80 (69,6%) kobiet; 1 osoba zaznaczyła odpowiedź „inna płeć”. Średni wiek respondentów wyniósł ok. 24 lata ($Me = 24$, $SD = 2,36$, $IQR^{38} = 3$, zakres: 20–32). Próba była zróżnicowana światopoglądowo, choć z przewagą osób identyfikujących się ze światopoglądem lewicowym. W pytaniu o deklarowaną orientację światopoglądową (0 – lewicowa; 10 – prawicowa) uzyskano średnią 4,4 ($Me = 4$, $SD = 2,77$, $IQR = 4,5$); lewicową orientację (odpowiedzi 0–3) reprezentowały 54 osoby (47,0% próby), centrową (odpowiedzi 4–6) 32 osoby (27,8%), a prawicową (odpowiedzi 7–10) – 29 osób (25,2%). Odniesienie do sześciopozycyjnej skali orientacji światopoglądowej (wartości średnie z 6 pozycji; 1 – poglądy lewicowe; 7 – poglądy prawicowe) wskazało, że ustalona na podstawie samoidentyfikacji grupa centrowa była w rzeczywistości bliższa lewicy niż prawicy. Konkretnie, średnie wartości w tej skali wyniosły odpowiednio 2,24 dla samoidentyfikacji lewicowej, 3,36 dla centrowej i 5,05 dla prawicowej.

Profil kierunków, na których studiowali respondenci, był różnorodny: najczęściej raportowanymi kierunkami były socjologia ($n = 23$; 20,0%) oraz informatyka (12; 10,4%). Kategoryzacja jakościowa studiowanych kierunków pozwoliła określić, że w próbie najwięcej było reprezentantów kierunków dotyczących nauk społecznych ($n = 48$; 41,7%), następnie ekonomicznych i o zarządzaniu (23; 20,0%), technicznych i ścisłych (21; 18,3%), humanistycznych (13; 11,3%) i o zdrowiu (9; 7,8%); jedna osoba odmówiła odpowiedzi w pytaniu o studiowany kierunek.

3.2. Rzetelność skal

Ze względu na specyfikę narzędzia zdecydowano się na przetestowanie rzetelności oddzielnie dla grupy historii lewicowych, a osobno dla grupy historii prawicowych, bez uwzględniania podziału na PWA i PWP. Rzetelność skali punitivności akademickiej sprawdzono poprzez estymację ω McDonalda oraz α Cronbacha, które dla historii lewicowych wyniosły: $\omega = 0,714$ [95% PU³⁹: 0,634; 0,794]; $\alpha = 0,696$ [0,614; 0,777]; dla historii prawicowych: $\omega = 0,763$ [0,696; 0,829]; $\alpha = 0,737$ [0,666; 0,808]. Uzyskane wyniki wskazują na akceptowalną rzetelność podskal grupujących prawicowe i lewicowe historie (miary rzetelności w próbie $\geq 0,7$ i istotnie statystycznie wyższe od 0,6). Rzetelność jest tym bardziej akceptowalna, że liczba pozycji (7) nie jest duża, a charakter historii przedstawionych w kwestionariuszu miał być w zamierzeniu zróżnicowany i odnoszący się do różnych (częściowo niezależnych) elementów światopoglądu, więc

³⁸ Me – mediana; SD – odchylenie standardowe; IQR – rozstęp międzykwartylowy.

³⁹ 95% PU – 95-procentowy przedział ufności parametru.

bardzo wysokie wartości ω i α (np. bliskie 0,9) nie były oczekiwane. Żadna pozycja skali nie obniżała istotnie rzetelności wskaźników. Na podstawie tak zdefiniowanych podskal stworzono wskaźniki *Akceptacja lewicowości* oraz *Akceptacja prawicowości*.

Rzetelność sześciopozycyjnej skali orientacji światopoglądowej okazała się wysoka ($\omega = 0,813$ [0,760; 0,865]; $\alpha = 0,795$ [0,739; 0,851]). Po usunięciu jedynej pozycji bezpośrednio nawiązującej do kwestii gospodarczych⁴⁰ rzetelność wzrastała ($\omega = 0,843$; $\alpha = 0,839$), co odzwierciedla występowanie odrębnego wymiaru światopoglądu dotyczącego spraw gospodarczych. Subiektywna ocena światopoglądu (na skali lewica – 0–10 – prawica) okazała się bardzo mocno korelować z wartościami skali sześciopozycyjnej ($r_p = 0,863$, $p < 0,001$) oraz skróconej pięciopozycyjnej ($r_p = 0,839$, $p < 0,001$), dlatego w dalszej części badania dla uproszczenia wykorzystywana będzie samoopisowa identyfikacja światopoglądowa.

3.3. Statystyki opisowe

Wśród uczestników badania 38,3% w co najmniej jednym przypadku zaznaczyło odpowiedź [0] – czyli zaproponowało najostrzejsze konsekwencje dla nauczyciela akademickiego (zakaz działania w przestrzeni akademickiej, zwolnienie lub wydalenie z zawodu)⁴¹. Odpowiedź [0] dwa lub więcej razy zaznaczyło 16,5% uczestników. Z kolei odsetek uczestników, którzy co najmniej raz zaproponowali oficjalną sankcję instytucjonalną (odpowiedzi [0] i [1]) wyniósł 74,8%, a 54,8% uczestników proponowało takie sankcje co najmniej w dwóch przypadkach. Ostatecznie, wyciągnięcie jakichkolwiek konsekwencji (odpowiedzi [0], [1] i [2]) w co najmniej jednym przypadku postulowało 94,8% respondentów, a w co najmniej dwóch przypadkach – 90,4% (zob. tabela 1).

Tabela 1. Odsetki respondentów, którzy wybrali określone poziomy sankcji w odniesieniu do pewnej liczby historii

Poziom sankcji	Procent osób, które wybrały dany poziom co najmniej:			
	≥ 1 raz	≥ 2 razy	≥ 3 razy	≥ 4 razy
Najostrzejsze konsekwencje: [0]	38,3%	16,5%	7,0%	5,2%
Oficjalna sankcja instytucjonalna: [0], [1]	74,8%	54,8%	37,4%	19,1%
Jakiegokolwiek konsekwencje: [0], [1], [2]	94,8%	90,4%	84,3%	64,3%

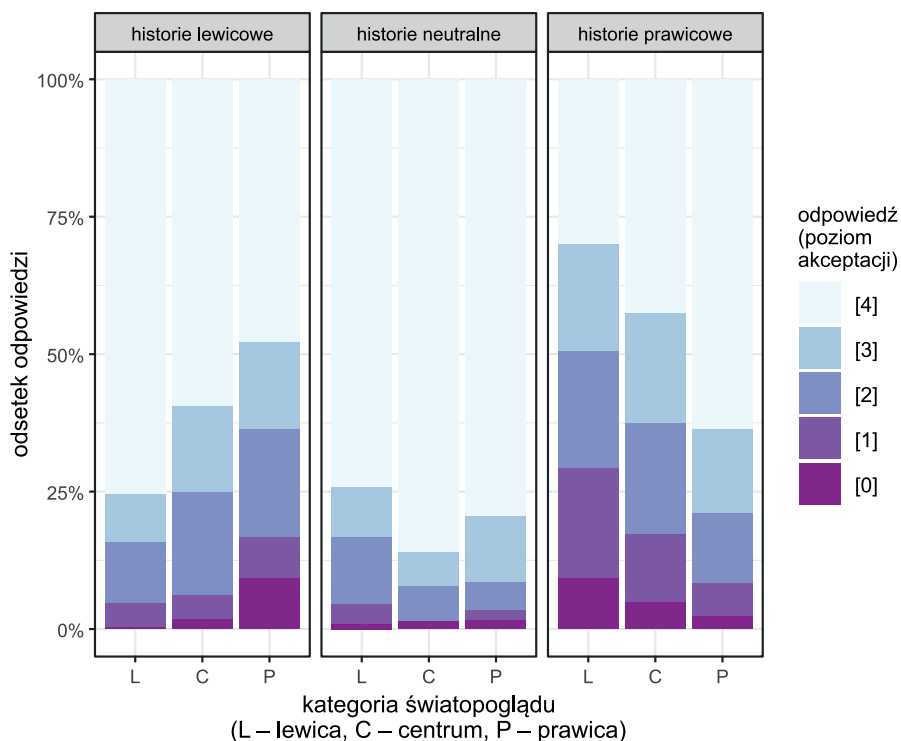
Źródło: Opracowanie własne.

Odsetki poszczególnych ocen pogrupowane według kategorii historii lewicowych, neutralnych i prawicowych, w podziale na kategorie światopoglądu, zostały przedstawione na wykresie 1. Widoczna jest wyraźna tendencja: osoby o określonym

⁴⁰ „Im większy dochód ktoś uzyskuje, tym większy jego procent powinien wpłacać w formie podatku”.

⁴¹ Dokładne brzmienia odpowiedzi zob. w opisie narzędzia w pkt 2.1.

światopoglądzie jego przejawy u nauczycieli akademickich zazwyczaj traktują łagodnie, jako w pełni dopuszczalne i niebędące niczym złym. Niekiedy uważają je za domagające się łagodnych konsekwencji, ale odsetek postulujących ostre konsekwencje jest pomijalny. Kiedy jednak reprezentowany jest światopogląd sprzeczny z ich własnym, poziom rygoryzmu rośnie znacząco: odpowiedzi postulujące jakiegokolwiek konsekwencje ([0], [1] i [2]) stanowiły około 50% odpowiedzi „lewicowców” na prawicowe historie (około 27% odpowiedzi [0] i [1]) i około 30% odpowiedzi „prawicowców” na lewicowe historie (około 20% odpowiedzi [0] i [1]). „Centryistów” cechował pośredni poziom akceptacji. Stosunek do służących za punkt odniesienia historii neutralnych był najłagodniejszy u wszystkich grup (zgodnie z założeniami narzędzia), przy czym grupa „lewicowców” akceptowała je w podobnym stopniu jak historie lewicowe, a grupa „centryistów” – wyraźnie łagodniej niż historie prawicowe i lewicowe. Historie prawicowe cechowały się ogólnie trochę niższym stopniem akceptacji wśród każdej grupy światopoglądowej, co mogło wynikać z charakterystyki kwestionariusza lub specyfiki respondentów.

Niższa wartość odpowiedzi oznacza niższy poziom akceptacji, dokładne brzmienie odpowiedzi zob. pkt 2.1

Wykres 1. Rozkład odpowiedzi w grupach historii różnych typów względem deklarowanego przez respondentów światopoglądu

Źródło: Opracowanie własne.

3.4. Analiza statystyczna związków między punitywnością akademicką a światopoglądem

W pierwszej kolejności przetestowano model regresji liniowej ze zmienną objaśnianą *Akceptacja* (średnia wartości odpowiedzi na wszystkie 16 historii). Model regresji liniowej zawierający wszystkie rozważane zmienne objaśniające okazał się nieistotny zarówno w wersji z deklarowanym światopoglądem ujętym na skali jedenastopunktowej [$F(4, 109) = 0,499, p = 0,736$], jak i z trójkategorialną zmienną opisującą światopogląd [$F(5, 108) = 0,382, p = 0,860$]. Oznacza to, że nie ma podstaw uznawać, że na ogólną punitywność lub ogólne potępienie dla *jakichkolwiek* poglądów (a nie jakichś określonych poglądów) wyrażanych przez nauczycieli akademickich ma wpływ światopogląd lub subiektywna wartość wolności słowa, a także płeć lub wiek.

W dalszej analizie zmiennymi zależnymi są *Akceptacja lewicowości* i *Akceptacja prawicowości* (wartości średnie z odpowiedzi na 7 historii lewicowych lub 7 historii prawicowych). Wyższe wartości oznaczają wyższą akceptację sytuacji opisanych w historiach danego typu.

Modele dla obu zmiennych objaśnianych wskazują na brak jakichkolwiek zależności między wartościami akceptacji a wiekiem badanych, ich płcią oraz deklarowanym stosunkiem do wolności słowa ($t(109) < 0,7, p > 0,49$ w każdym przypadku) (zob. tabela 2). Dlatego dalej omawiany będzie model zawierający jedyną istotną statystycznie zmienną, którą jest w każdym z modeli deklarowany światopogląd. Występuje silna ujemna zależność liniowa między poziomem prawicowości (czyli światopoglądem mierzonym na skali lewica – 0–10 – prawica) a zmienną *Akceptacja lewicowości* ($t(113) = -5,603, p < 0,001, R^2 = 21,1\%^{42}$), a także silna dodatnia zależność liniowa między poziomem prawicowości a zmienną *Akceptacja prawicowości* ($t(113) = 7,295, p < 0,001, R^2 = 31,4\%$) (zob. tabela 2). Innymi słowy, modele potwierdzają wnioski z wcześniejszej analizy: osoby o prawicowym światopoglądzie wyraźnie bardziej akceptują wyrażanie lub posiadanie prawicowego światopoglądu przez nauczycieli akademickich, a przy tym wyraźnie bardziej potępiają wyrażanie lub posiadanie światopoglądu lewicowego – i *vice versa* w przypadku osób o poglądach lewicowych. Efekt zależności jest silny i pozwala objaśnić ok. 20–30% zmienności zjawiska akceptacji danego typu historii.

Aby pogłębić przedstawioną analizę, pogrupowano badanych zgodnie z ich deklarowanym światopoglądem (lewica – centrum – prawica). Na tak przygotowanych danych wykonano jednoczynnikową ANOVA z poprawką Welcha na heteroskedastyczność wariancji wraz z testami post-hoc Gamesa-Howella.

Jak wskazuje ANOVA, kategoryalnie ujęta przynależność światopoglądowa jest bardzo istotnym statystycznie predyktorem zmiennych zależnych: $F(2, 59,3) = 10,9, p < 0,001, \eta^2 = 0,207, \omega^2 = 0,191$ dla *Akceptacja lewicowości*; $F(2, 66,9) = 27,1, p < 0,001, \eta^2 = 0,267, \omega^2 = 0,252$ dla *Akceptacja prawicowości*. Wielkości efektu wskazują na silną

⁴² W każdym przypadku w tekście raportowany jest R^2 skorygowany. R^2 oznacza współczynnik determinacji i jest interpretowany jako procent wariancji (zmienności) objaśnianej przez model.

Tabela 2. Modele regresji liniowej objaśniające zmienne *Akceptacja lewicowości* i *Akceptacja prawicowości*

Zmienna objaśniana	Zmienna objaśniająca	Model podstawowy (n = 115)				Model pełny (n = 114)			
		współczynnik	błąd st.	t	p	współczynnik	błąd st.	t	p
<i>Akceptacja lewicowości</i>	Wyraz wolny	3,753	0,097	38,650	< 0,001	3,680	0,511	7,208	< 0,001
	Prawicowość	−0,104	0,019	−5,603	< 0,001	−0,116	0,019	−6,074	< 0,001
	Wolność słowa					0,021	0,043	0,502	0,617
	Wiek					0,003	0,019	0,159	0,874
	Płeć: M					0,026	0,116	0,227	0,821
<i>Akceptacja prawicowości</i>	Wyraz wolny	2,100	0,105	19,939	< 0,001	1,710	0,580	2,950	0,004
	Prawicowość	0,147	0,020	7,295	< 0,001	0,146	0,022	6,747	< 0,001
	Wolność słowa					0,007	0,049	0,141	0,888
	Wiek					0,015	0,022	0,678	0,499
	Płeć: M					0,089	0,132	0,673	0,502
Miary jakości modelu		<i>R</i> ² skor.	AIC	BIC	RMSE	<i>R</i> ² skor.	AIC	BIC	RMSE
<i>Akceptacja lewicowości</i>		0,211	193,04	201,28	0,550	0,236	187,06	203,48	0,533
<i>Akceptacja prawicowości</i>		0,314	211,76	219,99	0,597	0,296	216,03	232,45	0,606

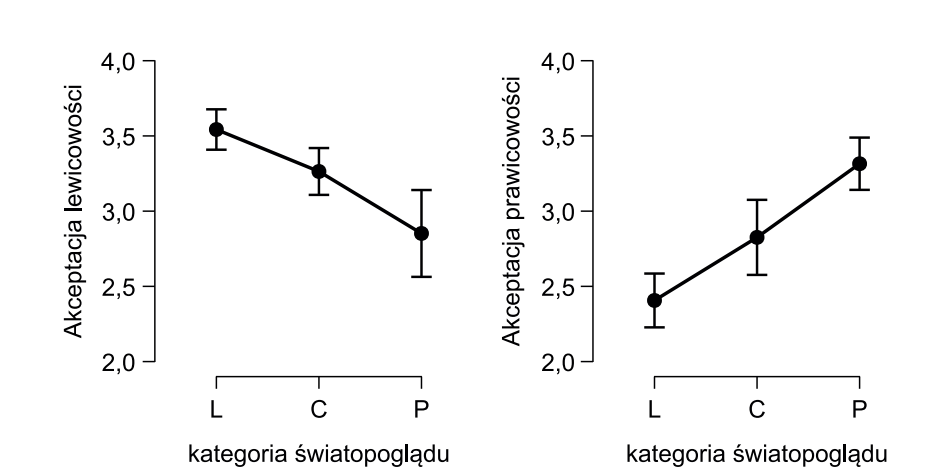
Źródło: Opracowanie własne.

lub nawet bardzo silną zależność ($\eta^2 > 0,20$; $\omega^2 > 0,19$). Dodatkowego wglądu w siłę i istotność zależności dostarczają testy post-hoc, które spójnie wskazują na istotny charakter różnic między każdą z grup, z wyjątkowo silnie zaznaczoną różnicą między lewicą a prawicą: $t(40,96) = 4,429, p < 0,001, |d|$ Cohena = 1,241 dla *Akceptacja lewicowości* oraz $t(75,43) = -7,385, p < 0,001, |d|$ Cohena = 1,459 dla *Akceptacja prawicowości* (zob. tabela 3). Tak duże wielkości efektu ($|d|$ Cohena przewyższające 1,2, a zwłaszcza przewyższające 1,4) są rzadkością w badaniach społecznych. Różnice w średnich zwizualizowano na wykresie 2.

Tabela 3. Wyniki testów post-hoc Gamesa-Howella na różnicę średnich *Akceptacja lewicowości* i *Akceptacja prawicowości* w grupach światopoglądu

Zmienna zależna	Porównanie	Różnica średnich	Błąd st.	t	df	p _{tukey}	d Cohena
<i>Akceptacja lewicowości</i>	L vs C	0,279	0,102	2,747	72,05	0,021	0,501
	C vs P	0,412	0,160	2,571	43,47	0,036	0,740
	L vs P	0,691	0,156	4,429	40,96	< 0,001	1,241
<i>Akceptacja prawicowości</i>	L vs C	-0,419	0,151	-2,770	62,40	0,020	0,673
	C vs P	-0,490	0,149	-3,289	54,13	0,005	0,786
	L vs P	-0,909	0,123	-7,385	75,43	< 0,001	1,459

Źródło: Opracowanie własne.

Wykres 2. Średnia *Akceptacja lewicowości/prawicowości* w relacji do kategorii światopoglądowej badanych, wraz z 95% przedziałami ufności

Źródło: Opracowanie własne.

3.5. Analiza odporności wyników

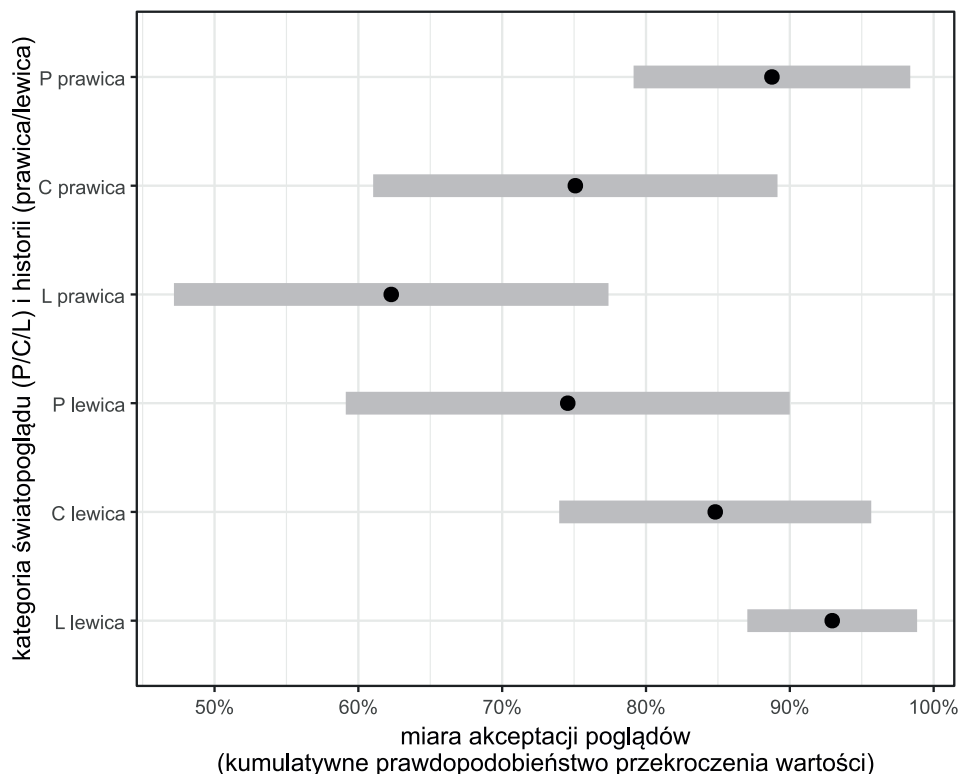
Zastosowana skala punitywności akademickiej cechowała się pewnymi ograniczeniami interpretacyjnymi dotyczącymi odpowiedzi o kodach [4] oraz [3]. W każdej z nich nie postulowano wyciągania konsekwencji wobec nauczyciela akademickiego, a różniło je występowanie potępienia moralnego w odpowiedziach [3]. Zależnie od sposobu ujmowania punitywności odpowiedzi [3] może być uznana za cechującą się wyższym ładunkiem punitywności od [4] (bo potępienie moralne czasem będzie prowadzić do sankcji społecznych) albo za cechującą się tak samo niskim ładunkiem punitywności (bo w obu odpowiedziach żadne sankcje nie są wprost postulowane). Wcześniejsza analiza bazowała na założeniu, że odpowiedź [3] wiąże się z wyższą punitywnością niż odpowiedź [4]. W tej części analizy sprawdzone zostaje, czy uzyskane wcześniej wyniki są stabilne przy odmiennej interpretacji, w której odpowiedzi [3] oraz [4] zostają połączone i wspólnie uznane za najniższą punitywność akademicką.

Po połączeniu odpowiedzi [3] oraz [4] opisywane rezultaty pozostają aktualne: nadal żaden predyktor nie był istotny w modelu regresji liniowej dla nieróżnicującej typu historii zmiennej *Akceptacja*; niezmiennie identyfikacja światopoglądowa była jedynym istotnym predyktorem w modelach objaśniających zmienną *Akceptacja lewicowości* oraz *Akceptacja prawicowości* (w modelach zredukowanych $|t(113)| > 5$, $p < 0,001$, R^2 odpowiednio 20,4% i 25,9%), a ANOVA i testy post-hoc wskazywały na istotność różnic między grupami lewicy i prawicy oraz duże wielkości efektów: $t(36,61) = 3,817$, $p < 0,001$, $|d| = 1,107$ dla *Akceptacja lewicowości*; $t(79,23) = -6,420$, $p < 0,001$, $|d| = 1,239$ dla *Akceptacja prawicowości*.

Druga kwestia utrudniająca analizę to porządkowy, a nie przedziałowy charakter odpowiedzi na pytania z zakresu punitywności akademickiej. Wyciąganie średnich po liczbowym zakodowaniu odpowiedzi porządkowych jest częstą i nierzadko uzasadnioną praktyką⁴³, stanowi jednak uproszczenie i może zaburzać wyniki, zwłaszcza gdy różne odpowiedzi porządkowe są jakościowo odróżnialne. Aby sprawdzić stabilność wyników pod tym kątem, wyestymowano model mieszany regresji porządkowej z efektami losowymi, w którym zmienną objaśnianą była odpowiedź na konkretne pytanie ujęta na skali porządkowej. Zmienną objaśniającą była interakcja między kategorią światopoglądu respondenta a typem historii. Wyniki modelu, zaprezentowane w uproszczonej formie na wykresie 3, są zbieżne z wcześniej omawianymi rezultatami analizy: im większy jest dystans między głoszonymi poglądami ocenianych i poglądami oceniających, tym mniejsza akceptacja wobec historii⁴⁴.

⁴³ G. Norman, *Likert scales, levels of measurement and the "laws" of statistics*, „Advances in Health Sciences Education” 2010, vol. 15, no. 5, s. 625–632, <https://doi.org/10.1007/s10459-010-9222-y>.

⁴⁴ Dodatkowe wyniki analiz można znaleźć w suplemencie E. Ilczuk, A. Porębski, *Suplement do artykułu...* dostępnym pod linkiem: <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.27144.48646>.

Wykres 3. Podsumowanie współczynników regresji porządkowej z efektami losowymi wraz z 95% przedziałami ufności parametrów

Źródło: Opracowanie własne.

Wyniki wykonanych analiz odporności wskazują na bardzo stabilny charakter uzyskanych wyników i ich niezależność od różnic w interpretacji skali odpowiedzi.

4. Omówienie wyników

Celem badania było opisanie i wyjaśnienie punitowności studentów względem potencjalnie kontrowersyjnych działań i poglądów wykładowców akademickich. Stopień punitowności respondentów był zróżnicowany, jednak dopuszczanie jakiegokolwiek rodzaju instytucjonalnej kary za wyrażanie poglądów przez nauczycieli akademickich było dość powszechne – 75% osób przynajmniej raz zaproponowało zastosowanie kary najsurowszej (np. zwolnienia z pracy) lub średnio surowej (np. obniżenia wynagrodzenia, nagany, odwołania wydarzenia), a 19% badanych postulowało zastosowanie instytucjonalnych kar (jak zwolnienie, obniżenie wynagrodzenia, oficjalna nagana) w przypadku czterech lub więcej historii. Tylko 5% respondentów ani razu nie zdecydowało

się na postulowanie choćby najłagodniejszej (np. nieoficjalne upomnienie) kary wobec nauczyciela akademickiego.

W obliczu braku punktów odniesienia w postaci alternatywnych statystyk trudno bez przyjęcia dodatkowych założeń normatywnych ocenić, czy oszacowane odsetki osób postulujących stosowanie instytucjonalnych kar można uznać za wysokie. Można jednak stwierdzić, że świadczą one o potencjale do podejmowania przez studentów działań nakierowanych na ograniczanie debaty akademickiej, ponieważ wiadomo, że aktywności podejmowane w ramach tzw. kultury unieważniania często bazują na jakiejś formie kolektywnych „zrywów”, inicjowanych przez osoby najbardziej zmotywowane, które nie muszą być bardzo liczne. W tym miejscu warto jednak przypomnieć o ograniczeniu badania w postaci nielosowego doboru próby, a przy tym zaznaczyć, że poziom punitowności studentów może być wyraźnie odmienny w zależności od kierunku studiów – osoby na różnych kierunkach i różnym ich etapie mogą się różnić w percepcji kary i karania⁴⁵.

Niezależnie jednak od tego, jaka dokładnie część studentów i w jakim natężeniu postuluje karanie nauczycieli akademickich za wyrażane poglądy, ważnym i stabilnym wynikiem badania jest fakt, że to światopogląd oceniającego był główną cechą pozwalającą przewidywać poziom rygoryzmu względem przejawów danego światopoglądu wśród nauczycieli akademickich. Badanie pokazuje, że studenci w swojej ocenie naganności zachowań i poglądów nauczycieli akademickich kierowali się tym, jak bardzo prezentowane poglądy były odmienne od ich własnych. Zależność ta była silna i odporna na modyfikacje podejść analitycznych. Osoby o lewicowej orientacji światopoglądowej były częściej skłonne karać nauczycieli akademickich, którzy wyrażali poglądy prawicowe, zaś osoby zorientowane prawicowo – odwrotnie. Z badania wynika też, że studenci nie kierowali się kryterium tego, czy kontrowersyjne stanowisko wyrażane jest na uniwersytecie (np. jest wygłaszane w trakcie wykładu), czy bez związku z uniwersytetem (np. na prywatnym koncie w mediach społecznościowych). Wyniki te są spójne z badaniami, które wykazały, że w społeczeństwie amerykańskim identyfikacja partyjna jest silnym predyktorem akceptacji dla działań unieważniających – są one częściej akceptowane, jeśli zostały wycelowane w postać o przeciwnych do respondenta poglądach i *vice versa*⁴⁶.

W przeprowadzonym badaniu stopień deklarowanej przez studentów wartości przypisywanej wolności słowa nie wpływał na ich postulaty w zakresie karania nauczycieli akademickich. Innymi słowy, nie zaobserwowano efektu, zgodnie z którym osoby wyżej ceniące wolność słowa wykazywałyby niższą chęć karania nauczycieli akademickich w związku z prezentowanymi przez nich poglądami. Może to oznaczać, że studenci nie interpretowali działań nauczycieli akademickich opisanych w historyjkach

⁴⁵ A. Uhl, A. Porębski, *How does Educational Background Shape the Perception of Cybercrime? A Survey of Computer Science and Law Students on Selected Controversial Issues*, „Journal of Criminal Justice and Security” 2022, vol. 24, no. 2, s. 149–171.

⁴⁶ E. Diether *et al.*, *The Political Psychology...*

w kategoriach wolności słowa, a w swoich ocenach stosowali inne kryteria osądu, np. to, jak bardzo określone poglądy świadczą źle o nim jako o osobie. Niezależnie od tego, jakie były to kryteria, fakt, że w oczach studentów podane historie nie aktywizują idei wolności słowa, sam w sobie jest interesujący. Warto o nim pamiętać w sytuacji potencjalnych konfliktów na tym gruncie i mieć na względzie, że strony agitujące na rzecz uciśniania osób w przestrzeni akademickiej mogą przy formułowaniu postulatów nie brać pod uwagę idei wolności słowa jako wartości istotnej w działalności uczelni wyższych. Może być też tak, że deklarowana wartość przypisywana wolności słowa niewiele mówi o postulatach wyrażanych w skonkretyzowanych przypadkach. Tę interpretację wydaje się uprawdopodobniać to, że respondentom prawie nie zdarzało się zadeklarować, iż nisko wartościują wolność słowa. Wolność słowa jest ideą o pozytywnych konotacjach, a zatem wiele osób może „odruchowo” deklarować, że stawia ją wysoko, nie do końca zdając sobie sprawę ze swojego realnego stosunku do tej kwestii.

Przeprowadzone badanie nie pozwala przesądzić, że studenci lewicowi są średnio bardziej punitarni (bardziej skłonni reglamentować wolność debaty akademickiej) niż studenci prawicowi (choć jest to często sugerowane przez prawicowych krytyków kultury unieważniania); nie pozwala również przesądzić, że jest odwrotnie (choć byłoby to sugerowane przez badania postaw, zgodnie z którymi osoby liberalne powinny wykazywać wyższą otwartość i tolerancję⁴⁷). W badaniu nauczyciele akademicy wyrażający poglądy prawicowe byli ogólnie ostrzej oceniani, ale efekt ten występował niezależnie od poglądów respondenta, co sugeruje, że to dobór przykładów do kwestionariusza spowodował ten efekt.

Uzyskane wyniki zdają się zgodne z dynamiką zjawiska kultury unieważniania postulowaną w ramach teorii kongruencji. Tendencja do reglamentowania przeciwnych poglądów pozostających w mniejszości wydaje się niezależna od wyznawanego światopoglądu. Decyzje studentów najprawdopodobniej nie były oparte na konsekwentnym kierowaniu się ideą wolności słowa, a jeśli stosowali oni jakąkolwiek inną zasadę lub regułę (np. wynikającą z idei wolności akademickiej), to robili to wybiórczo, aplikując ją tylko do niektórych poglądów. Sugeruje to, że studenci, wybierając „naganne” lub „karalne” poglądy lub zachowania, kierowali się nie pewną zobiektywizowaną zasadą określającą poziom, którego żaden nauczyciel akademicki nie powinien przekraczać, lecz tym, że uważają jakiś pogląd za niesłuszny. Problem tkwi w tym oczywistym fakcie, że dla różnych osób zupełnie inne poglądy są tymi niesłusznymi. Badanie sugeruje, że proces wskazywania poglądów jako nieakceptowalnych w debacie akademickiej i domagających się sankcji jest silnie zapośredniczony przez światopogląd oceniającego.

Z przeprowadzonych badań wynika zatem, że nastroje studentów związane z kontrowersyjnymi wydarzeniami akademickimi nie powinny stanowić głównego kompasu w kwestii dbania o wolność akademicką, a także obiektywność i równość debaty akademickiej. Powołując się na głos studentów w sprawie kontrowersji w środowisku

⁴⁷ C.G. Sibley, J. Duckitt, *Personality and prejudice...*

akademickim, trzeba mieć świadomość, że ten głos nawet mimo dobrych intencji bywa obarczony dużym ładunkiem stronniczości.

Jak zatem studenci zapatrują się na granice dopuszczalnej debaty akademickiej? Niestety, spora ich część zdaje się swoimi odpowiedziami sugerować, że dopuszczalna debata kończy się tam, gdzie zaczynają się te poglądy, z którymi nie jest im po drodze.

Literatura

- Adekoya R., Kaufmann E., Simpson T., *Academic Freedom in the UK*, Policy Exchange, London 2020, <https://policyexchange.org.uk/publication/academic-freedom-in-the-uk-2/> (dostęp: 2.06.2025).
- American Association of University Professors, *1940 Statement of Principles on Academic Freedom and Tenure*, 1970, <https://www.aaup.org/report/1940-statement-principles-academic-freedom-and-tenure#B11> (dostęp: 2.06.2025).
- Barrow R., *Academic freedom: Its nature, extent and value*, „British Journal of Educational Studies” 2009, vol. 57, no. 2, s. 178–190.
- Berghel H., *A collapsing academy*, part II: *How cancel culture works on the academy*, „Computer” 2021, vol. 54, issue 10, s. 138–144.
- Bouvier G., Machin D., *What gets lost in Twitter ‘cancel culture’ hashtags? Calling out racists reveals some limitations of social justice campaigns*, „Discourse & Society” 2021, vol. 32, no. 3, s. 307–327, <https://doi.org/10.1177/0957926520977215>.
- Broder J.L., *Complex Dynamics of Cancel Culture in the Media* [w:] *Handbook of Media Psychology*, eds. G.J. Rich, V.K. Kumar, F.H. Farley, Springer, Cham 2024, s. 243–257, https://doi.org/10.1007/978-3-031-56537-3_17.
- Cavaliere V., *California college dean resigns after students protest bias*, „The Reuters”, 13 November 2015, <https://www.reuters.com/article/business/california-college-dean-resigns-after-students-protest-bias-idUSL1N13808Z/> (dostęp: 2.06.2025).
- Christensen R., *ordinal: Regression Models for Ordinal Data*, R package version 2023.12-4.1, „CRAN” 2023, <https://CRAN.R-project.org/package=ordinal> (dostęp: 2.06.2025).
- Custer J.A., *Cancel Culture and Censorship Effects Before and After the Introduction of Social Media*, „University of Detroit Mercy Law Review” 2024, vol. 102, no. 1, s. 61–78.
- Daub A., *The cancel culture panic*, Stanford University Press, Stanford 2024.
- Diether E., Yi S., Argyle L.P., Busby E.C., *The Political Psychology of Cancel Culture: Value Framing or Group Identity?*, „Political Research Quarterly” 2024, vol. 77, no. 4, s. 1130–1145, <https://doi.org/10.1177/10659129241261374>.
- Fish S., *What’s Sauce for One Goose: The Logic of Academic Freedom* [w:] *Academic Freedom and the Inclusive University*, eds. S. Kahn, D. Pavlich, University of British Columbia Press, Vancouver 2001, s. 3–12.
- Gibbs P., *Role virtue ethics and academic ethics: A consideration of academic freedom*, „International Journal of Educational Management” 2013, vol. 27, no. 7, s. 720–729, <https://doi.org/10.1108/IJEM-10-2012-0124>.
- Gross N., Fosse E., *Why are professors liberal?*, „Theory and Society” 2012, vol. 41, s. 127–168, <https://doi.org/10.1007/s11186-012-9163-y>.

- Han L.C., Price J., *Campus Free Speech: A Reference Handbook*, Bloomsbury Publishing USA, New York 2023.
- Honeycutt N., Stevens S.T., Kaufmann E., *The Academic Mind in 2022: What Faculty Think About Free Expression and Academic Freedom on Campus*, The Foundation for Individual Rights and Expression 2022, <https://www.thefire.org/research-learn/academic-mind-2022-what-faculty-think-about-free-expression-and-academic-freedom> (dostęp: 2.06.2025).
- Horowitz D., *Indoctrination U. The Left's War against Academic Freedom*, Encounter Books, New York 2007.
- Hooven C.K., *Academic freedom is social justice: Sex, gender, and cancel culture on campus*, „Archives of Sexual Behavior” 2023, vol. 52, no. 1, s. 35–41, <https://doi.org/10.1007/s10508-022-02467-5>.
- JASP Team, *JASP*, version 0.19.3, 2025, <https://jasp-stats.org/> (dostęp: 2.06.2025).
- Karran T., Beiter K.D., Mallinson L., *Academic freedom in contemporary Britain: A cause for concern?*, „Higher Education Quarterly” 2022, vol. 76, no. 3, s. 563–579, <https://doi.org/10.1111/hequ.12346>.
- Kim J., *Calling out Feminists: Antifeminist Hijacking of Cancel Culture in South Korea*, „Television & New Media” 2025, vol. 26, issue 1, s. 88–103, <https://doi.org/10.1177/15274764241277471>.
- Krajewski M., *Cancel culture: unieważniając unieważnianie*, „Przegląd Socjologiczny” 2022, t. 71, nr 1, s. 186–188.
- Lackey J., *Academic Freedom* [w:] *Academic Freedom*, ed. J. Lackey, Oxford University Press, Oxford 2018, s. 3–22.
- Lenth R., *emmeans: Estimated Marginal Means, aka Least-Squares Means*, R package version 1.10.2, „CRAN” 2024, <https://CRAN.R-project.org/package=emmeans> (dostęp: 2.06.2025).
- Mazzini M., „Nie trzeba głosować na Trumpa, żeby wiedzieć, że to prawda”. Dlaczego Amerykanie kibicują czystce na uniwersytetach, „Gazeta Wyborcza”, 26.03.2025, <https://wyborcza.pl/magazyn/7,124059,31794314,nie-trzeba-glosowac-na-trumpa-zeby-wiedziec-ze-to-prawda.html> (dostęp: 2.06.2025).
- Melosik Z., *Wolność akademicka. Konteksty i rekonstrukcje*, „Rocznik Lubuski” 2015, t. 41, nr 2, s. 13–27.
- Ng E., *Cancel culture: A critical analysis*, Palgrave Macmillan, Cham 2022.
- Ng E., *No Grand Pronouncements Here...: Reflections on Cancel Culture and Digital Media Participation*, „Television & New Media” 2020, vol. 21, no. 6, s. 621–627, <https://doi.org/10.1177/1527476420918828>.
- Noelle-Neumann E., *The Spiral of Silence: A Theory of Public Opinion*, „Journal of Communication” 1974, vol. 24, no. 2, s. 43–51, <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1974.tb00367.x>.
- Norman G., *Likert scales, levels of measurement and the “laws” of statistics*, „Advances in Health Sciences Education” 2010, vol. 15, no. 5, s. 625–632, <https://doi.org/10.1007/s10459-010-9222-y>.
- Norris P., *Cancel Culture: Myth or Reality?*, „Political Studies” 2023, vol. 71, no. 1, s. 145–174, <https://doi.org/10.1177/00323217211037023>.
- Ostaszewski P., Uhl A., Witkowska-Rozpara K., Woźniakowska D., *Punitiveness of society and criminal policy in six Central European countries*, „European Journal of Criminology” 2024, vol. 21, no. 6, s. 929–956, <https://doi.org/10.1177/14773708241260153>.
- Pfau J.G., *The cancer of cancel culture: Spreading “correct” scientific ideologies across North American academia*, „Archives of Sexual Behavior” 2023, vol. 52, no. 1, s. 43–47, <https://doi.org/10.1007/s10508-022-02452-y>.

- Pitoń A., *Wykład kryminologii na UJ odwołany. Studenci: „Nie wyrażamy zgody na transfobie”. Wykładowcy: „Hejt transaktywistów”*, „Gazeta Wyborcza”, 2.12.2021, <https://krakow.wyborcza.pl/krakow/7,44425,27863891,wyklad-dr-magdaleny-grzyb-na-uj-odwolany-studenci-nie-wyrazamy.html> (dostęp: 2.06.2025).
- R Core Team, *R: A Language and Environment for Statistical Computing*, R Foundation for Statistical Computing, Vienna 2024, <https://www.R-project.org/> (dostęp: 2.06.2025).
- Shields J.A., Dunn J.M. Sr, *Passing on the right: Conservative professors in the progressive University*, Oxford University Press, New York 2016.
- Sibley C.G., Duckitt J., *Personality and prejudice: A meta-analysis and theoretical review*, „Personality and Social Psychology Review” 2008, vol. 12, no. 3, s. 248–279, <https://doi.org/10.1177/1088868308319226>.
- Skarżyńska K., Henne K., *Lewicowość – prawicowość autoidentyfikacji politycznych a przekonania i kapitał społeczny – perspektywa psychologii politycznej*, „Studia Socjologiczne” 2011, nr 2(201), s. 85–108.
- Sterling M., Armstrong N., Cheek O., Ménard A.D., *Political views, not science: A response to the recent “cancel culture” special section*, „Archives of Sexual Behavior” 2023, vol. 52, no. 6, s. 2265–2268, <https://doi.org/10.1007/s10508-023-02622-6>.
- Stróżewski W., *Logos, wartość i miłość*, Znak, Kraków 2013.
- Szawiel T., *Podział na lewicę i prawicę w Polsce po 1989 roku – jego sens i trwałość* [w:] *System partyjny i zachowania wyborcze*, red. R. Markowski, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2002, s. 177–216.
- Uhl A., Porębski A., *How does Educational Background Shape the Perception of Cybercrime? A Survey of Computer Science and Law Students on Selected Controversial Issues*, „Journal of Criminal Justice and Security” 2022, vol. 24, no. 2, s. 149–171.
- Whittington K.E., *Academic Freedom and the Scope of Protections for Extramural Speech*, „Academe Magazine” 2019, vol. 105, no. 1, s. 20–25.
- Wickham H., Averick M., Bryan J. et al., *Welcome to the tidyverse*, „Journal of Open Source Software” 2019, vol. 4, no. 43, 1686, <https://doi.org/10.21105/joss.01686>.
- Williams J., *Academic Freedom in an Age of Conformity*, Palgrave Macmillan, London 2016.

Abstract

Ewa Ilczuk, Andrzej Porębski

Freedom of Academic Debate: For All or for the Chosen Ones? Students’ Attitudes Towards Freedom of Speech Limits for Academics

In recent years, there has been more and more discussion about threats to freedom of university debate and free speech in the context of a social phenomenon known as cancel culture. Cancel culture is a strategy of creating social pressure that, in universities, particularly in the West, results in the exclusion of scholars from various university activities if their actions or views have been judged offensive or reprehensible. The purpose of the study was to describe and explain students’ intuitions about punishing scholars for the views that they express. A vignette survey was conducted ($n = 115$), in which students were presented with 16 examples of situations from university settings in which exemplary scholars expressed their, potentially controversial, left- or right-wing views in some form. The respondents judged whether the protagonist described had

done something wrong and should face punishment, and if so, how severe. The results show that students relatively commonly demand that such persons be dismissed from the university or banned from academic activities: application of the harshest consequences was proposed at least once by 38% of respondents. The survey also showed that the respondents' worldview had a key influence on their decisions: when it was in line with the worldview described in the story, respondents were much more accepting. Meanwhile, neither gender, age, nor the declared value attributed to freedom of speech were significant predictors of acceptance. The obtained results significantly contribute to the discussion about contemporary trends in freedom of speech restriction in academia. They should be taken into account when planning actions aiming at safeguarding academic freedoms. They can also help better understand the sources of academic punitiveness and draw attention to the risks associated with its subjective nature.

Keywords: academic debate, freedom of speech, academic freedom, cancel culture, punitiveness, worldview